

GAZDÁLKODÁSI GYAKORLAT EGY SZÉKELYFÖLDI TELEPÜLÉSEN

AGRICULTURAL PRACTICE ONE TOWN IN SZEKLERLAND

BOGYOR IZABELLA

KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda

izabogyor@yahoo.com

Absztrakt

Az önellátó családi gazdaságok működtetése a székelyföldi térség településein jelentős múltra tekint vissza. Elemzésemben arra törekedtem, hogy egy településen megvizsgáljam ennek a gazdálkodási modellnek a mai működését. Kérdőíves adatfelvétellel vizsgáltam a családok gazdálkodási gyakorlatát (földtulajdon és mezőgazdasági tevékenység, gazdálkodással kapcsolatos jövőre vonatkozó elképzelések, családi élettervek). Jelen tanulmány egy átfogóbb kutatás része. Ebben az elemzésben csak a gazdálkodást folytató háztartások tevékenységének bemutatására szorítkozom. Eredményeim megerősítik az önfenntartó családi gazdálkodási modell továbbélésével kapcsolatos tapasztalatokat. Az is kimutatható, hogy a modell szerepe ma is meghatározó.

Kulcsszavak: családi gazdaság, gazdálkodási gyakorlat, önellátás, vidék

JEL besorolás: Q12

Bevezetés

Tanulmányom célja a családi gazdálkodási gyakorlat vizsgálata egy székelyföldi településen. A tanulmány alapját egy lokális léptékű szociológiai adatfelvétel képezi, amelyet 2013-ban végeztem a Hargita megyei Csíkszentimréren, a Szociológia BA szakdolgozati munka keretében (Bogyor, 2013).

A rendszerváltást követően a korábbi mezőgazdasági rendszer Romániában teljesen átalakult: a földtulajdon visszaállítása, a családi léptékű gazdálkodás újbóli előtérbe kerülése, a termelésre alkalmas erőforrások felértékelődése stb. Ez a folyamat a székelyföldi térségben is lezajlott, s természetesen abban a kisebb térségben is, ahol a vizsgálatom tárgyát képező település van (Csíki-medence). Az agrár szektor átalakulása mind a térség, mind pedig az egyes családok életvezetése szempontjából fontos folyamat volt, s nem véletlen,

hogy az 1989 után újjászerveződő térségi társadalomkutatás felfigyelt erre a jelenségre, a családi háztartások helyzetével, a családi gazdálkodással kapcsolatban több kutatási program indult és szakmai publikációk sora született. A székelgyföldi léptékű kutatások jellegzetes példája a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja keretében készült három nagyobb léptékű adatfelvétel (Laki – Biró, 2001, KAM 2004, KAM 2011). Mindezek mellett egész sor kisebb volumenű vizsgálat is zajlott a gazdálkodási gyakorlat, a gazdasági elitok formálódása, a földhasználat témakörében (lásd ezzel kapcsolatban: Biró A. Z. et al, 1994, Gagy, 1995, Biró A. Z. et al, 1995, Vincze Mária, 2002, Oláh Sándor, 2004 és mások).

A fentebb említett kutatások eredményei alapján a térségben kimutatható egy olyan modell, amely meghatározza a családi léptékű gazdálkodási gyakorlatot. E modell alapvető jellemzői a következők: a háztartások családi vegyes gazdaságokat tartanak fenn, amelyek önellátásra vannak berendezkedve. A termelés volumenét, a termesztett haszonnövények fajtáját, illetve a tenyésztett haszonállatok fajtáját és számát a háztartás szükségletei határozzák meg. Nem jellemző a földterületek vásárlása vagy bérzése, a családok annyi földterületen gazdálkodnak, amennyi a tulajdonukban van. A családok birtokában lévő földterület rendszerint 5-6 vagy még több darabból áll. A gépesítés alacsony fokú. A háztartások családi erőforrásokra alapoznak, külső munkaerőt nem vonnak be.

Elemzésem során arra törekszem, hogy Csíkszentimre példáján bemutassam ezt a gyakorlatot, illetve annak változását.

A kutatás színteréül szolgáló település

Csíkszentimre az Alcsíki-medencében helyezkedik el. Lakosság száma a 2011-es népszámlálás adatai szerint 2047 fő, és a településen 729 házszám, 709 háztartás található. A lakosság 97,31 százaléka magyar nemzetiségű. A településen jelentősebb foglalkozási lehetőséget biztosító vállalkozás vagy intézmény nem működik.

A rendszerváltás után Csíkszentimrén is felszámolták a termelőszövetkezetet, a gazdasági épületek többségét lebontották, a földterületek visszakerültek az egykori tulajdonosaikhoz, a birtoklevelek kiállítása elhúzódott, 2011-ig a birtoklevelek 25-35 százalékát állították ki. A földtulajdon jogi rendezésének késlekedésétől függetlenül a háztartások jelentős része önellátó családi gazdálkodást folytat (földművelés és állattenyésztés). Ennek a tevékenységnek a végzését a település birtokszerkezete biztosítja. Csíkszentimre területe 5294 hektár, ebből termőföld 2564 hektár (kaszáló, szántó, legelő), az erdők 2569 hektáros területet tesznek ki. A fennmaradó részen vizek, az út- és vasúthálózatba beépített területek és a terméketlen földek találhatóak (161 hektár). A település összterületéből 5178 hektár magántulajdonban van.

A község területén fellelhető termőföldek közepes minőségűek. A csíkszentimreiek elsősorban a régióra jellemző növényeket termesztik. A gabonafélék közül a búzát, az árpat, a rozst és a zabot. A hagyományos gabonafélék mellett megjelenik egy újnak számító növényfajta, a triticales, amelyet főként nagy terméshozama miatt termesztene. Közkedvelt haszonnövény a település lakóinak körében a burgonya, mindemellett megtalálható a kukorica, és a hagyományosnak nem igazán tekinthető káposzta is. Takarmánynövények közül a leginkább silókukoricát és lucernát termesztene Csíkszentimrén. A hagyományos istállótrágya mellett használnak vegyszereket is, mint a gyomirtó, a kártevők elleni szerek, illetve műtrágyát is. Gyümölcsöt kevesen termesztene, és leginkább belterületeken, udvarokon, kertekben. Megtalálható az alma, a körte, a szilva, a cseresznye, az eper és a málna.

A csíkszentimrei gazdák a hagyományos térségi gazdálkodásra jellemző állattenyésztést folytatnak, tehenet, lovat, disznót, juhot, tyúkot tartanak. (András et al, 2011)

Az alkalmazott módszerről

Kérdőíves adatfelvételt végeztem a település háztartásai körében. Véletlen kezdőpontú szisztematikus mintavételi eljárást alkalmaztam. Csíkszentimrén 709 háztartás található meg, ebből 200 esetében került sor a kérdőív lekérdezésére. Az adatgyűjtés alapjául szolgáló kérdőív szerkesztésénél a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja által már alkalmazott két kérdőív szerkezetét vettem alapul. A kérdőív fontosabb tartalmi részei a következők: iskolai végzettség, munkaerőpiaci- és anyagi helyzet, a háztartás mérete, összetétele, földtulajdon és mezőgazdasági tevékenység, helyi lehetőségek értékelése, gazdálkodással kapcsolatos jövőre vonatkozó elképzelések, családi élettervek. A lekérdezésnél minden esetben a családfőt kérdeztem, mert ebben a térségben a családi gazdálkodás meghatározó szereplői a családfők.

A kérdőíves kutatás eredményei azt a feltételezésemet támasztják alá, amely szerint úgy gondoltam, hogy a település háztartásainak jelentős része gazdálkodással vagy gazdálkodással is foglalkozik. A megkérdezett háztartások majdnem háromnegyede foglalkozik ezzel a tevékenységgel vagy ezzel a tevékenységgel is (68 százalék).

Jelen elemzés a gazdálkodási gyakorlatot folytató családokra irányul.

Elemzések, eredmények

A családi gazdaságok összetételéről, jellemzőiről

A családi gazdaságok minimum 2 főből vagy ennél többől álló háztartások. A családfők korcsoportonkénti megoszlásával kapcsolatban megállapítható, hogy a 40-49 éves korosztályra jellemző a leginkább, hogy ezzel a tevékenységgel foglalkoznak. Ezt követi az 50-59 évesek korcsoportja, majd a 60-69 évesek a következő korosztály, amely a gazdálkodási tevékenységet gyakorolja. Kisebb arányban tartanak fenn családi gazdaságot a 30-39 év közötti lakosok a településen, ugyanez elmondható a 70 év feletti korosztályról is. A legkevesebb hajlamot a gazdálkodásra a 30 év alattiak mutatják. Tehát az aktív korú lakosság tekintetében a középkorúak és az idős, de még munkaképes egyének foglalkoznak gazdálkodással.

Iskolai végzettség tekintetében elmondható, hogy a gazdálkodók túlnyomó többsége inasiskolát, szakiskolát végzett (77,2 százalék). Érettségit adó középiskolát végeztek a megkérdezett családfők jóval kisebb arányban (16,2 százalék), míg általános iskolai végzettsége a legkevesebb családi gazdaság családfőjének van (6,6 százalék). Felsőfokú végzettséggel rendelkező gazdálkodó nem került a mintába. Foglalkozás tekintetében az mondható el, hogy a legtöbb gazdálkodással foglalkozó háztartás esetében a családfő fizikai munkát végez (55,9 százalék). Ezt követi a nyugdíjasok csoportja (30,1 százalék). A munkanélküliek között is jelentős azoknak a száma, akik gazdálkodási tevékenységet fejtenek ki (12,5 százalék). Csak gazdálkodással foglalkozók is kerültek a mintába, kisebb arányban (8,1 százalék).

Jövedelmi helyzet

A háztartások, melyekre vizsgálódásom kiterjed, több forrásból is jövedelemhez jutnak. A háztartások jelentős része arról számol be, hogy részesülnek terület alapú támogatásban (80,9 százalék). Ugyancsak több családi gazdaságban részesülnek fizetésben az állami szektorból (57,7 százalék). A nyugdíj és az állami szektorból kapott fizetés a gazdálkodók háztartásainak jövedelemszerkezetében közel egyformán jelenik meg (nyugdíj 43,4 százalék, fizetés az állami szektorból 42,6 százalék). A mezőgazdasági termények és állatok eladásából származó jövedelem, illetve a segélyből, pótlékból befolyó összeg szintén hasonló mértékben van jelen a családi gazdaságok jövedelemforrásai között (termények, állatok eladása 33 százalék, segély, pótlék 31,6 százalék). A többi jövedelemforrás jelenléte kevésbé jellemző ezen háztartásokra, külföldi munka, saját vállalkozás és pályázat útján nyert jövedelem csekély mértékben gyarapítja a pénzbevételeiket.

A területalapú támogatás magasabb jelenléte a családi gazdaságok jövedelmei között azzal magyarázható, hogy a birtokszerkezetet alkotó parcellák mérete legtöbb esetben eléri

a 30 árat, és ha megfelel a méretbeli követelményeknek a termőföld területe, akkor igénybe veszik a támogatást. Fizetést, nyugdíjat is magas arányban kapnak. Ez a tény azt támasztja alá, hogy ezek a gazdaságok nem kimondottan a gazdálkodásból próbálnak megélni, hanem arra törekednek, hogy minél több forrásból szerezzenek jövedelmet, azaz több lábon állás figyelhető meg. Ugyanez magyarázza azt, hogy amennyiben jogosultak, úgy igényelnek segílyt, pótlékot is.

A mezőgazdaságból származó jövedelem jelen van a családi gazdaságok valamivel több, mint negyede esetében, ez alacsony arálynak tűnik, ha azt nézzük, hogy gazdálkodási tevékenységet fejtenek ki. Ennek az a magyarázata, hogy önellátásra termelnek, tartalékolják a terményeket, így eladásra leginkább akkor kerül sor, ha fölösleg van a terményekből, állatokból. Külföldi munkából származó jövedelemre kevésbé támaszkodnak, mivel a helyben élésre rendezkedtek be, így amíg nem kényszerülnek rá, addig nem folyamodnak ehhez a pénzkereseti lehetőséghez. Saját vállalkozást kevesen tartanak fenn, így jövedelemre ilyen forrásból nem juthatnak. A pályázók aránya még kevesebb, mivel amíg nem tűzik ki célul a gazdaság fejlesztését, addig nem is pályáznak, mivel a kritériumok a legtöbb kiírás esetében megkövetelik, hogy felmutassanak fejlődést a gazdaságban. A pályázást kockázatosnak is tarthatják, ez okból kerülik ennek igénybevételét.

Birtokszerkezet

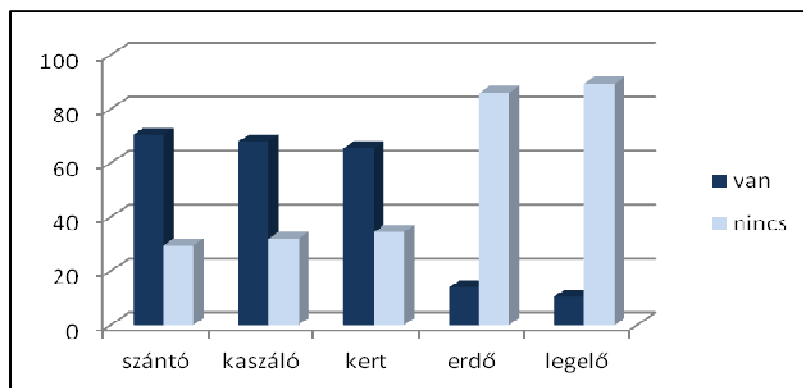
A családi gazdaságok mindegyike birtokol földterületet. Legnagyobb arányban szántóterületet tudhatnak magukénak (70,5 százalék). A szántóterületnek kiemelt szerepe van a háztartás élelmiszerszükségleteinek kielégítésében, hiszen a gabonafélék, illetve burgonya termesztésének a szántóföld felel meg. A szántó területe átlagosan 1,6 hektárnyi területen fekszik, és az átlagos parcella szám 2,9.

A kaszáló terület a szántófölhöz közelítő értéket tesz ki, a megkérdezett háztartások többsége művel kaszáló területet is (68 százalék). A kaszáló területe átlagosan 2,7 hektárt tesz ki, és átlagosan 4,1 részből tevődik össze, de előfordul, hogy 10 parcellán található a háztartás tulajdonában lévő kaszáló.

Kerttel szintén rendelkezik a földtulajdont birtokló háztartások többsége (65,5 százalék). Ugyanakkor elmondható, hogy a kert mérete jóval kisebb, mint a szántó és a kaszáló átlagos területe, hiszen átlagosan 0,14 hektáron művelnek kertet. Parcellaszám tekintetében elmondható, hogy a kert már csak kis méretéből adódóan is nem oszlik fel olyannyira parcellákra, az átlagos parcella szám ebben az esetben 1,1. A megkérdezett földtulajdonnal rendelkezők legkisebb arányban erdő- és legelő területet birtokolnak (erdő 14 százalék,

legelő 10,5 százalék). Az erdő átlagos mérete 3,2 hektár, és átlagosan 1,2 részből áll. A legelő területe átlagosan 2,6 hektár, és átlagosan 1 részből áll.

Ezen fenti adatokból leszűrhető, hogy szántó-, legelő területet és kertet birtokolnak a háztartások a legnagyobb arányban. Ennek magyarázata, hogy a háztartás élelmiszerszükségleteit leginkább ezeken a területeken termelt növények révén biztosíthatják vagy egészíthetik ki. Ugyanakkor a legnagyobb területen a kaszáló területeket művelik, és a kaszáló területek oszlanak a leginkább parcellákra. A kaszálónak leginkább az állatok takarmányozásában van szerepe, megművelésére nagy hangsúlyt fektetnek. A településen szétszórtnak, parcellákban fellelhető kaszáló területek megművelése idő- és energiaigényes, a több részből álló földtulajdon a mezőgazdasági munka hatékonyságát csökkenti, ily módon gátolva a versenyképes gazdaság kialakítását. A kert esetében konyhakert jelenik meg a legtöbb esetben, amelynek területe kisebb, és kimondottan zöldségek termesztésére használják, amelyekre a háztartásnak igénye van, és megterem. Az esetek túlnyomó többségében a kert a háztartáshoz közel lelhető fel, leginkább a lakóházhoz tartozó udvaron különítenek el erre a célra egy pár áras területet, amit felszántanak. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy az erdő és legelő területeket a csíkszentimrei közbirtokosság hivatott gondozni és felügyelni. A magán erdők-, legelők többségét karolja fel, és lehetségesnek tartom, hogy a megkérdezettek egy része a tulajdonát képező, de a közbirtokosságra bízott erdő-, legelő területeket nem tekinti saját tulajdonnak, mivel nem a háztartás gondoskodik róla. Ez lehet magyarázat arra, miért számoltak be kevés háztartásban arról, hogy van ilyen terület a tulajdonukban, holott a településhez nagyobb erdős terület tartozik, bár nem mind magántulajdont képez.

1. ábra: A megkérdezett földtulajdonnal rendelkező háztartások földterületeinek megoszlása annak típusa szerint

Forrás: Saját szerkesztés

A háztartások többsége arról számol be, hogy a földterületek a férj vagy feleség tulajdonát képezik. Emellett kisebb arányban birtokolják a földterületet a szülők. Ennek az a magyarázata, hogy leginkább öröklés útján jutottak a háztartások a termőterülethez. Ebben a tekintetben jelentős fordulatnak számít a házasságkötés, amikor is az új háztartás létrejöttékor örökölnék a származási család birtokában lévő javakból. Ha nem örökölték a földtulajdonból, akkor is jellemző, hogy a szülők által birtokolt földterületet együtt művelik meg, és a terményeken osztoznak. A megkérdezett háztartások nem számoltak be arról, hogy gyerek tulajdonában lenne a földterület, csak a szülők, illetve férj vagy feleség birtokol termőföldet.

Termesztett haszonnövények, tenyésztett haszonállatok

A háztartások legnagyobb arányban burgonyát tesztenek (96,4 százalék), ugyanakkor szintén magas arányban tesztenek zöldséget (94,2 százalék). A zöldségek szintén fontos szerepet játszanak a háztartás ételkészítésére való törekvésében. Gabonaféléket is nagyobb arányban tesztenek (89,9 százalék). A gabonaféléknek főleg a haszonállatok takarmányozásában van fontos szerepük. Ipari növényt is tesztenek kisebb arányban (52,9 százalék), ugyanakkor a legkisebb arányban tesztelt haszonnövények az ipari növények, mint a cukorrépa, len (3,6 százalék). Leginkább a háztartás szükségleteit veszik figyelembe. Az ételkészítési szükségletek határozzák meg, hogy miképpen alakul a termelés-szerkezet. Ez magyarázza azt, hogy miért tesztenek egyszerre többféle haszonnövényt, ugyanakkor mindegyik növényfajtából keveset.

Az alábbi táblázatból világosan kitűnik, hogy a többségük csak a háztartás részére termel minden egyes növényfajból, arra törekednek, hogy az ételkészítési szükségletek minél nagyobb részét fedezzék a növénytermesztés által. A főleg eladásáról csak a burgonya esetében számolnak be. Főleg a termésből leginkább akkor keletkezik, ha az időjárási viszonyok kedvezőnek mutatkoznak, így a vártnál jobb termés lesz. Olyanról egyetlen növény esetében sem számolnak be a családi gazdaságok, hogy kimondottan eladásra tesztenék. Így elmondható, hogy a piacon nincsenek jelen felvásárlóként, mert a lehetőségeikhez mérten igyekeznek megtermelni minden növényt, amit az ételkészítési szükségletek megkövetelnek, ugyanakkor eladóként sem jelennek meg, mert mindenből keveset termelnek, önellátásra rendezkedtek be, nem kimondottan jövedelemszerzésre.

**1. táblázat – A megkérdezett haszonnövényt termesztő háztartások megoszlása
aszerint, hogy mely növényből mennyit termesztenek**

	Csak a háztartás részére (háztartások száma)	Ami marad eladják	Főleg eladásra termelnek
Zöldség	130	0	0
Burgonya	103	30	0
Gabonaféle	121	3	0
Ipari növény	5	0	0
Takarmánynövény	70	3	0

Forrás: Saját szerkesztés

Amely háztartások gazdálkodnak földterületen, azoknak mindegyike tart haszonállatot is. A legnagyobb arányban baromfit tenyésztnek (89,9 százalék). A háztáji gazdaságban tenyésztett sertések aránya a baromfiéhoz hasonló értéket vesz fel (88,3 százalék). A következő nagyobb arányban tenyésztett haszonállat a szarvasmarha (54,3 százalék). Emellett tenyésztnek juhot, kecskét is (47,8 százalék). A településen legkisebb arányban tenyésztett haszonállat a ló (28 százalék).

A juh, kecske, illetve a szarvasmarha esetében elmondható, hogy bár ezeket is inkább a háztartás szükségleteinek függvényében tenyésztik, de adnak el a feleslegből, sőt, nagyon kevés háztartás ugyan, de van, amely esetében főleg eladásra tenyésztik ezeket a szóban forgó haszonállatokat (1 százalék, azaz 2-2 háztartás). A sertés esetében elmondható, hogy leginkább ezt a haszonállatot adják el, de nem tenyésztnek eladásra, hanem a fölösleget teszik pénzzé.

**2. táblázat – A megkérdezett haszonállatot tartó háztartások megoszlása
aszerint, hogy mely haszonállatból mennyit tenyésztnek
(N=136, csak az igen válaszok vannak feltüntetve)**

	Csak a háztartás részére	Ami marad eladják	Főleg eladásra tenyésztnek
Baromfi	128	0	0
Juh, kecske	59	5	2
Sertés	99	23	0
Szarvasmarha	45	28	2
Ló	56	0	0

Forrás: Saját szerkesztés

Munkaeszközök, módszerek, erőforrások

Mezőgazdasági gépekkel való felszereltség tekintetében a családi gazdaságokról elmondható, hogy gépparkjuk szegényes. A leginkább kaszálógéppel rendelkeznek, a háztartások több mint fele birtokában van ennek az eszköznek (53,6 százalék). A többi mezőgazdasági munkát segítő géppel jóval kevesebben rendelkeznek. Szállításra alkalmas gépjármű és a traktor hasonló arányban van a birtokukban (szállításra alkalmas gépjármű 27,5, traktor 26,1 százalék), míg motoros permetező és fejőgép van a legkevesebb gazdálkodó háztartás tulajdonában (motoros permetező 13,8, fejőgép 13 százalék). Ugyanakkor többségük arról számolt be, hogy igavonó állat segítségével művelik meg a földet, vagy segítséget fogadnak a munkálatok elvégzéséhez, a termények hazaszállításához (igavonó állattal 41,3 százalék, segítséggel 40,6 százalékuk dolgozik), míg gépjármű segítségével végzik a legkevesebben a munkát (28,3 százalék).

A háztartások egy kisebb részében beindult a gépbeszerzési folyamat, saját géppark kialakítására törekednek, így vannak a mezei munkákra felbérelhető, gépparkkal rendelkező falubeliek, akik kérésre megművelik a földet pénzért, így egyes háztartások erre hagyatkozva megváltak az igavonó állattól, nem lévén arra már szükség.

Mindezek arra mutatnak rá, hogy ezen családi gazdaságok gépparkja gyengén felszerelt, a hatékonyabb gépi megmunkálás helyett inkább maradnak az igavonó állattal való munka mellett, vagy segítséget hívnak. Ez a tényező szintén nevezhető a versenyképes gazdaság kialakítását gátló tényezőnek. A legtöbb gazdálkodással foglalkozó háztartás nem tartja fontosnak a mezei munkát megkönnyítő gépek beszerzését, ugyanakkor túl nagy befektetésnek tartják az ilyen eszközök megvásárlását. Amíg nem törekednek arra, hogy a gazdaság méretét növeljék, addig nincs is szükségük a gépek beszerzésére, hiszen kis méretű gazdaság fenntartása esetén a befektetés nem térül vissza.

A háztartások túlnyomó többségében a családtagok vesznek részt a mezőgazdasági munkákban (82,65 százalék). Családtagok, rokonok, szomszédok segítségéhez is folyomodik a megkérdezett gazdálkodó háztartások kevéssel több, mint fele nagyobb munkálatok esetében (55,4 százalék). Alkalmi munkás segítségét már jóval kevesebb háztartás veszi igénybe (6,5 százalék). Kevés háztartás esetében egy egyén végzi el a mezőgazdasági munkákat (3,6 százalék). Egyetlen háztartásban nyilatkozták azt, hogy állandó alkalmazottat foglalkoztatnak. Ezek a háztartások próbálják kerülni, hogy fizetniük kelljen alkalmazottra. Ugyanakkor a gazdálkodás ezen háztartások esetében teljes mértékben pénzkiváltó funkcióval rendelkezik, ebből kifolyólag a gazdaság mérete nem nagy, így nem indokolt a fizetett alkalmazott foglalkoztatása. Szintén a pénzkiváltó funkcióhoz köthető, hogy a családta-

gok vesznek részt a mezőgazdasági munkákban. Tehát a gazdaság mérete és a pénzkiváltó funkció magyarázza, hogy miért nem foglalkoztatnak fizetett alkalmazottat. A befektetés ezen gazdaságok többségében a ráfordított munkában merül ki, mást nem fordítanak a gazdaság fenntartására, bővítésére, mert nem törekednek jövedelemszerzésre a gazdálkodásból, amíg az jelentősebb jövedelemmel nem kecsegtet, ugyanakkor nem elég jó az anyagi helyzetük ahhoz, hogy a gazdaság bővítésre is fordíthassanak a háztartás fenntartása mellett.

Értékesítés

A háztartások jelentős része nem ad el semmilyen terményt vagy állatot (54,4 százalék). Akik adnak el terményt vagy állatot, azoknak többsége otthon értékesít, azaz a településen informális kapcsolatokat használva keres vásárlót. Rendszeres felvásárlónál értékesít a megkérdezettek egy kisebb hányada (14,5 százalék). Ezek a rendszeres felvásárlók kereskedők, akik a településen és a szomszédos településeken felvásárolják az állatokat vagy terményeket, ha valamely háztartás azt igényli, tehát nem olyan felvásárlóra kell gondolni, aki szerződéses alapon rendszeresen felvásárolja, amit eladnak.

Az egyetlen, amit rendszeresen felvásárlónál értékesítenek a településen hivatalos módon, az a tej, amelyet tejcsarnokokban gyűjtenek a község több pontján, a felvásárló a csíkszeredai tejfeldolgozó gyár. Rendszeresen piacon a megkérdezett gazdálkodással foglalkozó háztartásoknak csak egy kis töredéke értékesít (0,7 százalék). Mindebből levonható a következtetés, mi szerint a piacon való jelenlét, – mint azt már fentebb említettem – igen alacsony szinten marad. Ezek a családi gazdaságok sem eladóként, sem felvásárlóként nem kapcsolódnak bele a piac körforgásába. Ennek magyarázata, hogy gazdaságuk kis méretű, ezen gazdaságok többsége nem is törekszik arra, hogy túllépjen az önellátó gazdaság keretein, saját fejlődését gátolva ezzel, ugyanakkor a térség gazdasági előrelendítését is akadályozzák a kis méretű egyes gazdaságok működtetésével.

A gazdálkodást motiváló tényezők

A megkérdezett háztartások majdnem mindegyike esetében indokként hozták fel a gazdálkodás mellett, hogy fedezi az élelmiszerszükségletek egy részét (92 százalék). Ez tehát alátámasztja azt a feltételezést, hogy leginkább pénzkiváltó funkcióval bír a gazdálkodás, szükségletközpontú gazdálkodási módot folytatnak a településen a családi gazdaságok.

Ugyancsak több háztartásban vélték úgy, hogy a társadalmi norma is hatást gyakorol a gazdálkodókra, hiszen a meglévő földterületeket szégyen parlagon hagyni, elvárt, hogy megműveljék, különben szankcióban részesülnének a falustársaik részéről (86 százalék). A hagyományok is jelentős szerepet játszanak a gazdálkodással kapcsolatos gondolkodásban,

ugyancsak több háztartásban fontosnak tartják (73 százalék). Tehát elmondható, hogy részben azt a mintát követik a családi gazdaságok, amit a korábbi generációk is gyakoroltak. A gazdálkodás a településen lakók életvilágának része, a legtöbb esetben nem kérdőjelezi meg, hogy érdemes-e ezzel a tevékenységgel foglalkozni. Ugyanakkor a hagyományos minták követése mellett motiválja őket a háztartás helyzetének stabilizálására való törekvés is.

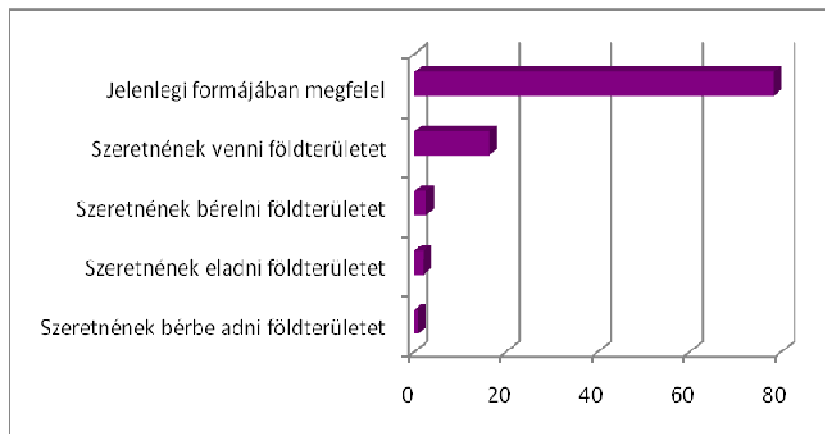
A tényleges jövedelemszerzés nem annyira motiváló tényező a gazdálkodás mellett, hiszen jóval kevesebben vélték úgy, hogy jövedelemszerzés céljából folytatnának a községben gazdálkodást, az élelmiszerszükségletek kielégítése sokkal inkább előtérbe került (69,5 százalék). Kényszer hatására is gyakorolnak a településen gazdálkodást, hiszen a megkérdezettek majdnem fele említi, hogy azért is gazdálkodnak a településen, mert nincs más megélhetési lehetőség (49 százalék). A jó gazdának járó elismerés is motiváló tényező lehet a gazdálkodás mellett, ez esetben újból társadalmi befolyásról van szó (40,5 százalék). Kevesebbet nyom a latba a gazdálkodás mellett az, hogy hasznos munkának tartják a gazdálkodást, kevesen gondolják úgy, hogy ennek lenne jelentősége (23,5 százalék). A gazdálkodást motiváló tényezők között a családdal töltött idő a legkevésbé fontos (13 százalék), ez tehát nem indokolja a gazdálkodás melletti döntést.

Tehát az ezen kérdésre adott válaszok alapján kijelenthető, hogy a családi gazdaságok azért döntenek a gazdálkodás gyakorlása mellett, mert úgy vélik, hogy a háztartásuk élelmiszerszükségleteit fedezni tudják ily módon, tehát nem annyira jövedelmet várnak a gazdálkodástól, sokkal inkább a pénzkiváltó funkció kerül előtérbe. Ugyanakkor hangsúlyosan van jelen a társadalmi elvárás, a gazdálkodási tevékenység esetén társadalmi minta követéséről is beszélünk. A hagyományos életmód ily módon maradt fenn, ugyanakkor maga a gazdálkodás is a hagyományt követő módon zajlik, nagy változtatásokat nem eszközöltek a munkálatok folytatásában, gyakorlatilag ahhoz a mintához tértek vissza, ami meghonosodott volt a diktatúrát megelőző időszakban.

Jövőkép, tervek

Érdeklődtem, hogy mit terveznek a háztartások a tulajdonukban levő földterülettel. A gazdaságok túlnyomó többsége úgy gondolta, hogy a lekérdezés pillanatában meglévő birtokszerkezeten változtatni nem kíván, (78,4 százalék). Jelentősen kevesebb azoknak a családi gazdaságoknak a száma, amelyekben még vennének termőföldet (16,3 százalék). Azoknak az aránya még kevesebb, akik bérelnének vagy eladnának földterületet (bérelné 2,6 százalék, eladna 2 százalék). A legkisebb arányban bérbe adnának földterületet a megkérdezett háztartások (0,7 százalék). Mindezen eredmények tükrözik, hogy a csíkszent-

imrei háztartások változtatni gazdaságuk méretén nem kívánnak. Megelégednek azzal a földterülettel, ami a tulajdonukat képezi, mert önellátásra rendezkedtek be, illetve kivárá stratégiát folytatnak, mely esetében csak a létfenntartás a cél. Nem fektetnek be a gazdaság fejlesztésébe, növelésébe, mert kerülnek a kockázatot, inkább maradnak a biztosnak látszó megoldás mellett, és akkora területen gazdálkodnak, amekkorával rendelkeznek.

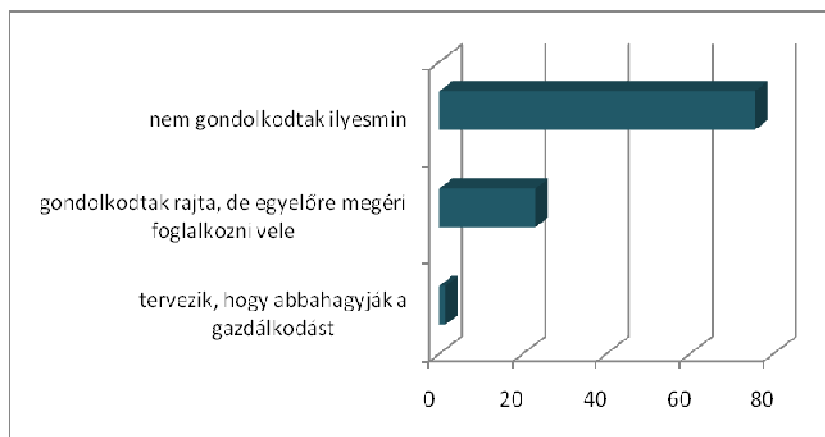

2. ábra: A megkérdezett gazdálkodással foglalkozó háztartások jövőképe a tulajdonukban lévő gazdaság méretével kapcsolatban (N= 136)

Forrás: saját szerkesztés

A családi gazdaságok többségében fel sem merült az a gondolat, hogy a gazdálkodást abbahagyják (75,5 százalék). Ugyanakkor majdnem a negyedében a gazdaságoknak latolgatták, hogy abbahagyják a gazdálkodást, de úgy gondolják, hogy még megéri folytatni ezt a tevékenységet, ezért nem tették meg ezt a lépést (23 százalék). Igen csekély azoknak a háztartásoknak az aránya, amelyek tervezik, hogy felhagynak a gazdálkodás gyakorlásával (1,5 százalék). Ebből kiindulva lehetséges, hogy a háztartások többségében nem végeznek költség-haszon számításokat, nem gondolkodnak el azon, hogy a gazdálkodási tevékenység számukra mennyire éri meg, érdemes-e folytatniuk avagy sem. Szerepet játszhat az is, hogy társadalmi mintát követnek. Mint már említettem, az életviláguk része a gazdálkodás, természetesnek tekintik, hogy ezt a tevékenységet folytatni kell, és el sem gondolkodnak azon, hogy megéri-e foglalkozni vele. Azon háztartások esetében, amelyeknél tervezik a gazdálkodás abbahagyását, de még egyelőre úgy látják, hogy van értelme folytatni ezt a tevékenységet, érzékelhető kiábrándultság, de a konkrét döntés meghozása időben kitolódik. Amíg ki tudják egészíteni valamelyest a háztartás élelmiszerszükségleteit ily módon, addig nem határozzák el a gazdálkodás abbahagyását már csak azért sem, mert ez meg-

szokott tevékenység, ami az életük része, nem tudják olyan könnyen lezárni ennek gyakorlását. Amely háztartások tervezik a gazdálkodás abbahagyását, azok esetében is fennállhat, hogy a gazdálkodás befejezése csak a tervek szintjén marad, időben kitolódik.

3. ábra: A megkérdezett családi gazdaságok elképzelése arról, hogy a jövőben folytatják-e a gazdálkodást (N= 136)

Forrás: saját szerkesztés

Következtetés

A kapott eredmények egyértelműen arra utalnak, hogy az a modell, amelyre a bevezető részben hivatkoztam, az Csíkszentimréen is kimutatható, szerepe meghatározó. Ez a fajta, a gazdálkodási gyakorlat terén megmutatkozó stabilitás egyrészt azt eredményezi, hogy az agrárium területén megjelenő újítások, innovációk nem nyernek teret, a nagyobb volumenű és a piacon is versenyképes termelés csak néhány háztartásra jellemző. Másrészt azonban ez a típusú gazdálkodás a háztartásoknak egyfajta biztonságérzetet ad, hiszen csak addig a mértékig terjed, ameddig a háztartás erőforrásai a gazdálkodást lehetővé teszik. Ez a gazdálkodási gyakorlat tulajdonképpen nem függ sem a piac változásaitól, sem egyéb külső szereplőtől. Csak a háztartás erőforrásainak jellege és mértéke alakítja a gazdálkodási tevékenységet, hiszen az ezt a modellt alkalmazó háztartások nem termelnek piacra, csak az esetleges terményfölösleget értékesítik, az elsődleges szempont a háztartás élelmiszer-szükségleteinek kielégítése. Ugyanakkor ennek a gazdálkodási gyakorlatnak nagyon fontos pénzkiváltó szerepe is van, amely jelentősen hozzájárul a családok életvitelének szinten tartásához. Az sem jelentéktelen szempont, hogy a rendszerváltás után a munkanélkülivé válók a gazdálkodásban találtak elfoglaltságot maguknak, így ez hozzájárult a munka-

nélküliség nyomán kialakult helyzet kezeléséhez. Mindazonáltal felmerül a kérdés, hogy a gazdálkodáshoz való, a családok többségére jellemző ilyen viszonyulás miképpen hat ki a település jövőjére. Bekövetkezhet-e olyan fordulat, amely a modell megváltozásához, felszámolódásához vezet, avagy továbbra is ez a modell tartósan fennmarad? Lehetséges-e ebben a kontextusban fejlesztési kezdeményezések sikeres kivitelezése a modell fennmaradása mellett is? Ezen kérdések megválaszolása további vizsgálódásokat igényel.

Irodalomjegyzék

- András É. – Daczó K. (szerk.) – Fülöp K. – Jánosi Cs. – Keresztes N. – Kristó T. – dr. Szopos A. – Szócs J. – Tóth B. (2011): Csíkszentimre öröksége. Csíkszereda, Alutus nyomda, 272 p., ISBN: 9730115176.
- Biró A. Z. – Bodó J. – Gagy J. – Oláh S. – Túros E. (1995): Gazdasági elit a Székelyföldön – 1993. In: Túros E. (szerk.): Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 259 p., 153-186 p., ISBN 913-97223-5-0
- Biró A. Z. – Gagy J. – Oláh S. (1994): Gazdálkodási gyakorlat a Székelyföldön (A paraszti mentalitás működése a gazdálkodásban és korlátozó szerepe a piacgazdaság kialakulásban). In: Antropológiai Műhely. Vol. 4., No. 1.
- Biró A. Z. – Zsigmond Cs. (2005): Székelyföld – számokban. Csíkszereda, Alutus Kiadó, 196 p., ISBN 973- 7875-15-X
- Bogyor I. (2013): Helyi társadalom és gazdálkodási gyakorlat. Kézirat, 112 p.
- Gagy J. (1995): Földhöz kötött mentalitás. In: Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról, Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 259 p., 215-222 p., ISBN 913-97223-5-0
- KAM (2004): Székelyföldi háztartásvizsgálat 2004. Kutatási összefoglaló. Kézirat, 140 p.
- KAM (2011): Székelyföldi háztartásvizsgálat 2011. Kutatási összefoglaló. Kézirat, 165 p.
- Oláh S. (2004): Ember és föld a Székelyföldön. In: Falusi látletelek 1991-2003. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 290 p., 18-24 p., ISBN 9789738468177
- Vincze M. (2002): Vidéki helyzetelemzés – Kászoni esettanulmány. In: Tér és Társadalom. Vol. 17. No. 1., 233-238 p. ISSN 0237-7683

Abstract

In the settlements of the Szeklerland region, subsistence family farming has a significant tradition. In my analysis I endeavored to examine today's operation of this model in a settlement. I realized a questionnaire survey to examine the farming model of families (lands, agricultural activities, farming perspectives, life plans). This study is part of a comprehensive research and it only presents subsistence family farming activities. My results confirm the experiments about the persistence of the subsistence family farming model, and it can also be shown that the role of this model is still dominant.

Rezumat

Funcționarea gospodăriilor familiale de subzistență are o tradiție semnificativă în localitățile acestei zone. În această analiză am urmărit să examinez într-o localitate funcționarea actuală a acestui model de agricultură. Am examinat practica agricolă a familiilor (terenuri proprii și activități agricole, perspective de viitor legate de agricultură, planuri de viață) printr-o anchetă prin chestionar. Această analiză este o parte a unei studii mai profunde, și vizează doar prezentarea activităților gospodăriilor familiale. Rezultatele confirmă experiențele care arată persistența modelul gospodăriilor familiale de subzistență, și demonstrează de asemenea că acest model are și în prezent un rol decisiv.